ENDER KESKİN Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Paris'te sosyoloji ve felsefe okudu. Halen MSGSÜ Sosoyoloji Bölümü'nde öğretim üyesidir.

DİL, İNSAN DİLİ, ANADİL

ENDER KESKİN

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 543
İnceleme/Araştırma 352
ISBN 978-625-6538-41-2

Ender Keskin
Dil, İnsan Dili, Anadil

© Ender Keskin
© Bağlam Yayıncılık

Birinci basım: Mayıs 2026
Kitap tasarımı: Canan Suner

Kapak görseli: Can Aytekin, *Karalamalar*,
Kağıt üzerine mürekkep, 2026.

Baskı: Avcı Ofset
Fetih Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45259

BAĞLAM YAYINCILIK Meşrutiyet Cad. Avrupa Pasajı No. 8/25, Beyoğlu/İstanbul
(0212) 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

I
DİLE SAHİPLİK.....7

II
İNSANIN DİLLERİ.....29

III
ANADİL.....68

I

DİLE SAHİPLİK

"Metafizik tarihi konuştuğunu işitme/anlama mutlak arzusudur."

J. Derrida, *Ses ve Fenomen*

"Saf halinde dilin, yani şiirin, karşıtı nesir değildir. Saf nesir hiçbir zaman 'nesirsel' değildir. O da şiirseldir ve dolayısıyla şiir kadar nadirdir."

Martin Heidegger, *Dile Doğru Yol Alma*

Bu kitapta bir araya getirilen metinler çok uzun süre birer tasarı olarak kaldılar. Kimi zaman derslerde ya da seminerlerde konuları, işlenişleri ortaya saçıldı ama hiçbir zaman yazıya dönüşmediler. Dolayısıyla ve öncelikle bu metinlerde artık duyulamayacak bir sedâ var; bir konuşmanın, kime konuştuğunu bilen, bunu hiç unutmamaya çalışan bir sesin izi. Barbara Cassin'in, Martin Heidegger'in izinden giden ve pek çok konuşmasında tekrarlamakta beis görmediği harikulade ifadesiyle "birine konuşma"nın her şeyden önce "bir şeyden konuşma"nın ötesinde olması[1] …Sadece bir sofistin, her sofistin maruz kalacağı bir suçlamayı hatırlatabilecek "konuşmak için konuşmak" değil aynı zamanda karşımızdakine, mutlak anlamda indirgenemeyecek bir ötekine/başkaya konuştuğumuzu bilmek, kendimizi bu farkı henüz hâlâ koruyabildiğimiz bir konuşmanın içinde

[1] Barbara Cassin, *Eloge de la Traduction*, Fayard Yayınevi, 2016, s. 66.

tutabilmek… Hitap ettiğimiz kişinin karşımızda olması, gözlerinin içine bakabilmek, dahası onu duyabilecek eşiği, dinleyebilecek mesafeyi koruyor olmak; vurguya, ritme ve anlatılanın mahiyetine bu karşı karşıya oluşun damgasını vurması; işte birisine konuşmak, yani kime konuştuğumuzu bilmek. Ya da iki kişiye konuşmak, hitap ettiklerimizi bilebilmek, gözlerimizin muhataplarımızın gözlerinde gezinebilmesi. Belki de üç kişiye, dört kişiye, beş kişiye konuşmak. Yahut küçük bir salonda konuşmak; dinleyen herkesi görebildiğimiz, gerektiğinde onları hâlâ duyabildiğimiz, dinleyebileceğimiz bir salonda. Henüz hâlâ kime konuştuğumuzun izini kaybetmediğimiz bir konuşma. Yine küçük ya da orta ölçekli bir salon ya da bir anfi, sesimizin ve gözlerimizin sınırlarında, henüz hâlâ muhataplarımızın bizi görebildiği ve duyabildiği ve dahi bizim onları görebileceğimiz ve duyabileceğimiz bir konuşmanın içinde olmak. Peki, ya bir radyo konuşması söz konusu olduğunda? Belki bize soruları olanı, davet edeni, aynı zamanda kimi zaman başkalarının sorularını bize aktaranı tam manasıyla bir "aracı" olarak görüyoruz, o da eğer bir stüdyodaysak. Peki son sağlık krizinden sonra iyice yaygınlaşan bir alışkanlık haline geldiği gibi, ya evimizden bir yayına katılıyorsak? Yahut işin içine görüntü girince, yani söz konusu olan "tele-vizyon" olduğunda, tıpkı radyo yayını gibi, sesimizin ve görünürlüğümüzün sınırları artık bizim algı sınırlarımızı aştığında, ufkumuz bir tele-teknolojiye, uzağı yakın eden bir teknolojiye emanet edildiğinde? Artık kime konuştuğumuzu bilmenin imkânının kalmadığı bir ortamdan itibaren konuşuyoruz demektir. Artık, bizi dinleyen ya da izleyenler konusunda bilebileceğimiz tek şey şundan ibarettir bir yanıyla: Dinleyiciler ya da okurlar, yani "bizim" dilimize dahil olabilenler, Türkçeye erişimi olanlar,

Türkçe dinleyip ya da okuyup anlayanlar. Hepsi bu, bir söze girişenin ya da bir yazarın tüm bilebileceği bununla sınırlı bir yanıyla. Peki, artık izini kaybettiğimizi düşündürten sedâ, bu artık duyulamayacak sesler şimdi yazıda mı kendilerini göstermeye çalışıyorlar? Yani yazı basitçe bir yansıma mı? Yazılı sözün sesin gölgesi olacağı bir yansıma, sözün sesi gölgesi gibi takip edeceği bir yansıma mı? Hem neden? Yazıyı bir "araç" olarak kullanmaya meyleden ya da yazıyı bit "teknik" olarak tahayyül eden bir sesi mi anlamalı bunlardan? Sözü, böylelikle hem yazıda kaydetmeyi hem de yazıyla yaymayı arzulayan bir "teknik" mi söz konusu olan?

Önce bir ilk soru, mütemadiyen sorulmuş ve yanıtlanmış, hiç kuşkusuz yeniden sorulacak, yanıtlanmayı talep edecek basit bir soru: neden yazarız? Yazmayı neden isteriz? Henüz yazının hallerini yeterince geniş bir yelpazede düşünmediğimizi aklımızın bir kenarında tutalım. Soruyu henüz ne yazmayı isteriz halinde sormadık. Şimdilik şu ya da bu "tür" yazı demekten imtina etmeye çalışalım. Hatta daha ziyade bir icadın, insan için bir devri kapayan ve belki de insan olarak bir "türü başlatan" bir icadın, işaret dünyalarından bir işaretin miladında kalalım. Yazı henüz yeni bir icat demek bile mümkün! Bir tür olarak insanın buna henüz yeni alışmaya başladığını bile düşünebiliriz. Üstelik yazının insanın hayatına dahil olması, aynı zamanda "medeni/dünyevi" bir dünyanın başlangıcı ve bu başlangıcın temel ölçütlerinden biri demek olacak. Dünyanın neresine gitseniz, hangi dilini ziyaret etseniz karşınıza bir "seferberlik" çıkacağı muhakkak. Üstelik öyle çok eskiye gitmeye de gerek yok, son iki yüzyıla kısa bir bakış, durumu kabaca da olsa görmemize izin verir. Okuma-yazma seferberliği!

Buradaki ifadenin ödünç alındığı k*amus*u da şimdilik bir kenara bırakalım.

Neden yazarız, evet, sorunun muhtelif yanıtlarından biri belki de yazının, yani öncelikle okur-yazar olmuş bir yazarın yazısının kendisine sağladığı "bağımsızlık"ta saklı olabilir. Tıpkı küçük bir çocuğun dillenmesinin, dilli bir canlı varlık haline gelişinin ona verdiği bağımsızlık, özgürlük ya da söylemeye alıştığımız haliyle sağladığı "otonomi" gibi. Böylelikle o küçük çocuğun artık tek başına bir dünyasının, her şeyden önce tanık olabileceği "bir" dünyasının olabilmesi gibi. Böylesi bir otonominin ne demek olabileceğini sorgularken henüz oto-biyografinin bir "edebi" tür olarak kendisini göstermediği ama "itiraf"ın bir kendilik anlatısının yolunu açtığı metinleri hatırlayabiliriz pekâlâ. Mesela Aziz Augustinus'u, *İtiraflar*'ında ziyaret edebiliriz: "*Evet, kelimenin etimolojik anlamında bir çocuk(infans) değildim artık, bir* ***puer loquens****, konuşan küçük bir insan olmuştum. Bunu hatırlıyorum ve o zamandan beri konuşmayı nasıl öğrendiğimi anladım. Artık, tıpkı hemen harflerden sonra, kelimeleri didaktik bir düzende sunan büyük insanlar yoktu bana öğretmek için, Tanrım, bana bahşettiğin zekayı kendi başıma kullanıyordum."*[3] Yine itiraf hususiyetinde bir başka misalle, bu defa Jean-Jacques Rousseau'nun tanıklığına kulak kesilebiliriz*: "Düşünmeden önce hissettim: insanlığın ortak kaderi. Bir başkasından daha çok hissediyordum. Beş ya da altı yaşına kadar ne yaptım bilmiyorum; okumayı nasıl öğrendiğimi bilmiyorum, sadece ilk okumalarımı ve bendeki etkilerini hatırlıyorum, kendilik bilincime kesintisiz olarak*

[3] Saint Augustin, *Confessions*, Pierre Horay Yayınevi, 2003, s. 37.